

«стандарт» оцінного поняття, про наявність якого неодноразово наголошувалось в доктрині кримінального права.

Погоджуючись з тим, що уникнути взагалі оцінних понять неможливо, у доктрині кримінального права слід чітко визначити шляхи для подолання негативних тенденцій при вживанні оцінних понять у кримінальному законі, які призводять і до порушення такої властивості кримінального закону як його зрозумілість.

Література:

1. Веренкіотова О. В. Оціночні поняття у правових актах: теорія та практика реалізації [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ольга Валеріївна Веренкіотова; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2013. – 20 с.
2. Загиней З. А. Герменевтика кримінального закону України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Загиней Зоя Аполлінаріївна; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2016. – 39 с.
3. Заруцький О. В. Оціночні ознаки в складі злочину хуліганство (ст. 296 Кримінального кодексу України) / О. В. Заруцький // Наукові записки: юридичні науки. – 2004. – Т. 26. – С. 47–50.
4. Кобзева Е. В. Оценочные признаки в уголовном законе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Е. В. Кобзева. – Саратов, 2002. – 32 с.
5. Макаренко А. С. Суддівський розсуд при призначенні покарання в Україні: монографія / А. С. Макаренко; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса: Юрид. літ., 2013. – 269 с.
6. Панов М. І. Принцип правової визначеності у практиці Європейського суду з прав людини і проблеми якості кримінального законодавства України / М. І. Панов // Проблеми законності. – 2015. – Вип. 128. – С. 8–19.

УДК 343.222

БОРИСОВА Олена

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЯК ОСОБЛИВОГО ВИДУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХОДУ

В діючому кримінальному законі України закріплена видова норма, диспозиція якої орієнтований на визначення змісту інституту звільнення від кримінального покарання. Зокрема, в ст. 74 КК України законодавець визначає, що звільнення засудженого від покарання або його подальшого відбування, заміна більш м'яким покаранням, а також пом'якшення призначеного покарання за винятком звільнення від покарання або пом'якшення покарання на підставі закону України про амністію або акту про помилування, може застосовуватися тільки судом у випадках, передбачених кримінальним законом.

Наведену законодавчу характеристику звільнення від кримінального покарання не можна визнати достатньо вдалою, хоча окремі позитивні моменти допускають схвалення і подальшої розробки. Зокрема, пред-

ставляється справедливою використана законодавцем вказівка на процесуальну складову зазначеного інституту, яка визначена у положенні про суб'єкт, який має право звільняти від кримінального покарання, тобто про суд. До матеріальної складової віднесене положення про можливість застосування даного інституту виключно з підстав, передбачених кримінальним законом України. Однак, відповідний інститут представляється більш складним ніж він описаний у діючому кримінальному законі, що вимагає звернення до більш детального аналізу змістовних характеристик звільнення від покарання на підставі яких може бути запропонована дефініція звільнення від кримінального покарання та визначені основні його ознаки, на підставі яких існує можливість розмежування звільнення від покарання та суміжних інститутів кримінального права, зокрема звільнення від кримінальної відповідальності.

По-перше, слід зазначити, що звільнення від кримінального покарання має всі підстави визначитися як окремий кримінально-правовий захід, правові положення щодо регламентації застосування якого можуть розглядатися як інститут звільнення від кримінального покарання. Слід підтримати висловлену точку зору професором Козаченком О.В., який запропонував розглядати категорію «кримінально-правовий захід» в якості самостійної, універсальної кримінально-правової категорії, яка виступає своєрідним уособленням субстрату кримінально-правового впливу в різних формах його існування – як тих, що характеризуються примусовим (покарання, судимість, інші кримінально-правові заходи тощо), так і тих, що характеризуються домінуючим заохочувальним (звільнення від кримінальної відповідальності, засудження із звільненням від призначення покарання, звільнення від покарання тощо) впливом [1]. Слід підтримати позицію науковців, які пропонують розглядати кримінально-правовий захід в якості системи нормативно визначених і адаптованих до особливостей національної ментальності заходів впливу, які, в залежності від виду, орієнтовані на кару, виправлення, превенцію, перевиховання, надання медичної допомоги, реституцію та компенсацію, профілактику та попередження, реабілітацію та заохочення, підставою для застосування яких є вчинення особою злочинного або об'єктивно неправомірного діяння, яке посягає на систему соціальних цінностей, що формується на засадах незаперечного визнання домінування природних прав і свобод людини.

По-друге, враховуючи, що кримінально-правові заходи мають різноплановий, багатовекторний характер слід визначити, що звільнення від покарання відноситься до реабілітаційно-заохочувальних кримінально-правових заходів, які являють собою систему прийомів і способів впливу на поведінку особи, яка вчинила злочин, з метою спонукання особи до соціально-позитивної поведінки шляхом пом'якшення або відмови від

застосування примусового кримінально-правового впливу, за виключенням заходів, які мають реституційно-компенсаційний характер [2].

По-третє, за своїм змістом звільнення від кримінального покарання полягає у відмові держави від здійснення функції кари, яка реалізується в процесі переживання особою позбавлень та обмежень, які супроводжують застосування покарання. Функція кари займає особливе і визначальне місце серед основних напрямків впливу на суспільні відносини у зв'язку з вчиненням особою суспільно небезпечного діяння, передбаченого кримінальним законом в якості кримінального правопорушення (злочину) [3].

По-четверте, звільнення від покарання застосовується тільки відносно обвинуваченого, тобто особи, щодо якої здійснюється судове провадження на підставі або розгляду обвинувального акту (§ 3 Глави 24 КПК України), або затвердження судом угоди про примирення чи про визнання винуватості (Глава 35 КПК України) [4].

По-п'яте, призначенням звільнення від покарання є диференціація кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Ми підтримуємо точку зору тих науковців, які вважають, що диференціація кримінальної відповідальності представляє собою діяльність Верховної Ради України, яка полягає в нормативному закріпленні на загальному для всіх випадків рівні правил притягнення до кримінальної відповідальності, які враховують суспільну небезпеку діяння. Ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, а також види покарання, які встановлені законом і застосування яких по відношенню до окремого кримінального правопорушення визнається справедливим [5].

По-шосте, звільнення від покарання застосовується виключно з підстав, передбачених кримінальним законом. В цілому підстави для звільнення від покарання можна охарактеризувати як такі, що мають загальний, так і особливий (спеціальний) характер. Що стосується загальних підстав звільнення від покарання та його відбування, то вони мають наскрізний по відношенню до умов застосування покарання характер і визначаються в ст. 74 КК України. Крім того, загальні підстави звільнення від покарання мають ярко виражений імперативний характер, тобто за їх наявності особа повинна бути звільнена від кримінального покарання у спосіб, передбачений законом. Загальною підставою звільнення від кримінального покарання слід визнати декриміналізацію суспільно небезпечного діяння. Під декриміналізацією слід розуміти таку діяльність законотворчого органу, відповідно до якої діяння, що в законі визначалось як кримінальне, втрачає відповідні ознаки і його вчинення не тягне за собою кримінальну відповідальність у будь якій формі, в тому числі і покарання. Другою загальною підставою слід визнати випадок зміни положень кримінального закону в частині пом'якшення покаран-

ня. У випадку, якщо після ухвалення вироку набрав чинності закон, відповідно до якого зменшується верхня межа покарання, то особа звільняється від покарання у тій частині, яка утворюється різницею між верхньою межею покарання за скрованим положенням і цією ж межею покарання відповідно до нового закону. До особливих (спеціальних) підстав звільнення від кримінального покарання діюче законодавство відносить: звільнення від покарання за хворобою; звільнення від відбування покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування, а також виключно до неповнолітніх застосовується звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру.

На підставі виділених ознак звільнення від кримінального покарання можна зробити узагальнюючий висновок, що під звільненням від кримінального покарання слід розуміти заохочувально-реабілітаційний кримінально-правовий захід, застосуванням якого реалізується положення сучасного кримінального закону про необхідність диференціації кримінальної відповідальності, змістом якого є відмова держави від здійснення функції кари відносно особи, визнаної винною у вчиненні правопорушення і який застосовується виключно з підстав, передбачених кримінальним законом і у порядку, визначеному кримінально-процесуальним законодавством.

Література:

1. Козаченко О. В. Кримінально-правові заходи: культуро-антропологічний вимір: монографія / О. В. Козаченко. – Миколаїв: Іліон, 2011. – 504 с.; Кримінально-правові заходи в Україні: підручник / за ред. професора О. В. Козаченка. – Миколаїв: Іліон, 2015. – 216 с.; Козаченко О. В. Об'єктивні та суб'єктивні властивості кримінально-правових заходів // Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 8–9 жовтня 2015 / редкол.: В. Я. Тацій (головний редактор), В. І. Борисов (заступник головного редактора) та інші. – Харків: Право, 2015. – С. 78–84.; Козаченко О. Ознаки та властивості кримінально-правових заходів примусового та заохочувального впливу: Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: монографія / за ред. професорів О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова. – Миколаїв: Іліон, 2016. – С. 31–51.
2. Козаченко О. В. Кримінально-правові заходи: культуро-антропологічна концепція // Право України. – 2013. – № 1–2. – С. 351–357.
3. Козаченко О. В. Змістовні та суттєві властивості покарання: наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 9–10 жовтня 2014 року / редкол. В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та інші. – Х.: Право, 2014. – С. 121–126.
4. Козаченко О. В. Кримінальний процес: конспект лекцій / О. В. Козаченко. – Миколаїв: Іліон, 2016. – 320 с.
5. Чугаев А. П. Основы дифференциации ответственности и индивидуализации наказания / А. П. Чугаев. – Москва, 2005. – 319 с.